

ועל חורבן בית ראשון אמרו (בירושלמי חגיגה א,ו): מצאנו שויתר הקב"ה לישראל על עבודת כוכבים ומזלות ועל גילוי עריות ועל שפיכות דמים, על מאסם בתורה לא וויתר (ע"ע בפירוש האלשיך הק' איכה ב,א).

ב. רבי יוחנן ורבי אלעזר אמרו שניהם: ראשונים שנתגלה עוונם (שלא היו מכסים פשעיהם) – נתגלה קיצם (כי לפי מלאות לבבל שבעים שנה אפקד אתכם והקמתי עליכם את דברי הטוב להשיב אתכם אל המקום הזה). אחרונים שלא נתגלה עוונם (שרשעים בסתר היו. רש"י. ויש מפרשים שאף להם עצמם לא נתגלה) – לא נתגלה קיצם.

[אמר רבי יוחנן: טובה צפורנם של ראשונים מכריסם של אחרונים. אמר לו ריש לקיש: אדרבה אחרונים עדיפים שעוסקים בתורה על אף שעבוד מלכויות. אמר לו: בירה תוכית, שחזרה לראשונים ולא חזרה לאחרונים].

ג. ריש לקיש אמר: לכך לא שרתה שכינה במקדש שני כמו בראשון, מפני שבני בבל לא עלו כולם כחומה בימי עזרא אלא מעט, לפיכך מנעו שכינה מלשוב לשרות כבראשונה ואך מקצת חזון שכינה היה שם. ורבי יוחנן אמר: אפילו היו עולים כולם בימי עזרא, לא היתה שכינה שורה במקדש שני שנאמר יפת אלקים ליפת וישכן באהלי שם – אין השכינה שורה אלא באהלי שם (- בית ראשון שבנה שלמה, ולא בית שני שבנו פרסיים הבאים מיפת).

דפים י – יא

טו. האם המקומות דלהלן חייבים במזוזה אם לאו?

א. הלשכות והשערים והעזרות שבמקדש.

ב. סוכת החג.

ג. בית העשוי לימות החמה או לימות הגשמים.

א. כל הלשכות שהיו במקדש לא היו להן מזוזות חוץ מלשכת פרהדרין. לדעת תנא קמא לשכת פרהדין חייבת במזוזה מהתורה מפני שהיה בה בית דירה לכהן גדול שבעה ימים בשנה. ולרבי יהודה חייבת מגזרת חכמים (שלא יאמרו כהן גדול חבוש בבית האסורים. כן פירש רבא) אבל מהתורה פטורה, אם משום שאינה עשויה לימות החמה ולימות הגשמים לכן אינה בכלל 'בית' (רבה), אם משום שדירה בעל כרחא לא שמה דירה (רבא). [ובירושלמי משמע שרבי יהודה פטר משום שסובר בית של הקדש פטור ממזוזה].

אביי רצה לומר שבמשך שבעת הימים שהכהן הגדול דר שם, חייבת במזוזה מהתורה לכולי עלמא. לא נחלקו אלא בשאר ימות השנה; לת"ק חייבת משום גזרה אטו שבעה ולרבי יהודה – שלא יאמרו בבית האסורים הוא חבוש. כן פרש"י. ואילו התוס' מפרשים שלחכמים פטור ממזוזה בשאר ימות השנה אף מדרבנן, כי אין שם דירה בשאר ימות השנה. ולרבי יהודה חייבת מגזרה דרבנן. רבא הקשה על כך ופירש שבשאר ימות השנה פטור לכולי עלמא, ומחלוקתם אמורה רק בשבעת הימים; לחכמים חייב מדאורייתא ולרבי יהודה – מגזרה, כאמור.

לשכת בית האבן שהכהן השורף את הפרה דר בה שבעה ימים, לפי תירוץ אחד בתוס', חייבת במזוזה כלשכת פרהדרין. ולפי תירוץ אחר פטורה כי לא היתה משמשת לדירה אלא אחת לכמה שנים. בספר אור שמח (מזוזה ו,ו) פירש טעם אחר; כיון שהכהן שוהה שם בבידוד, שאין אחיו הכהנים נוגעים בו, לפיכך הכל מודים שדירה בעל כרחא כגון זו לא שמה דירה.

כל השערים שהיו שם לא היה להם מזווה חוץ משער ניקנור (הגר"א הגיה: שער המים), שלפנים ממנו לשכת פרהדרין.

וכן שנו בברייתא: הר הבית והעזרות פטורים ממזווה. (ביתך – מה בית שהוא חול אף כל שהוא חול, יצאו אלו שהם קדש. ובירושלמי מיעטו מובשעריך. ושם נחלקו תנאים בדין זה).

א. מדברי כמה ראשונים משמע שלפי תנא דברייתא שהתמעט מהכתוב בתי הקודש, גם לשכת פרהדרין אינה חייבת במזווה, ואין מקום לגזור שלא יאמרו כה"ג חבוש בבית האסורים. ורבי יהודה וחכמים סוברים שבתי הקדש חייבים במזווה (עריטב"א תו"י תורא"ש).

ויש סוברים שאעפ"י שהקדש פטור, לשכת פרהדרין המשמשת לדירת הכהן הגדול חייבת (עפ"י מאירי, וכ"מ ברמב"ם; שו"ת חת"ס יו"ד רפא).

ב. הלכה כחכמים שדירה בעל כרחא – שמה דירה, ולשכת פרהדרין חייבת במזווה בשבעת הימים מהתורה (עפ"י רמב"ם מזווה ו,ו; לקוטי הלכות).

ב. סוכת החג בחג; רבי יהודה (ורבי מאיר ועוד תנאים. עתוס' סוכה ז: תו"י כאן) מחייב במזווה [מדין תורה] וחכמים פוטרים. הסיק רבא שנחלקו בשאלה האם הסוכה צריכה להיות דירת קבוע או דירת עראי היא [כמו כן נחלקו לענין עירובי חצרות וחוב מעשרות – האם יש לסוכת החג דיין 'בית' אם לאו]. אבל בשאר ימות השנה לדברי הכל פטורה שאין שם דירה אלא בחג.

א. לפרוש התוס', לפי מה שסבר אביי בתחילה, חכמים מחייבים בחג מדאורייתא ופוטרים לגמרי בשאר ימות השנה, ולרבי יהודה בין בחג בין בשאר ימות השנה חייבת מדרבנן – שלא יאמרו היושב בסוכה בחג כחבוש בבית האסורים.

ב. להלכה, סוכה פטורה ממזווה ואינה קובעת למעשר (עפ"י רמב"ם מזווה ו,ז; מעשר ד,ד).

ג. סוכה העשויה בחדר שדרים בו בכל ימות השנה, ובסוכות מסירים הגג הקבוע ומסככים – נחלקו האחרונים בדינה, ודעת הפרי"מגדים (סו"ס תרמד, והובא במשנה ברורה סו"ס תרכו) ועוד פוסקים שבימות החג פטורה ממזווה

[ובפרי חדש הוסיף שלאחר החג צריך להסיר המזווה ולקובעה שוב משום 'תעשה ולא מן העשוי'. ובאג"מ (או"ח ח"ה מ) תמה ביותר על כך. וכן הורה הגרשז"א שאין המנהג להסיר המזווה ולקבעה שוב. ע' הליכות שלמה סוכות פ"ח הערה 58. ובספר הלכות חג בחג (סוכה א,ד) כתב שראוי להחמיר להסירה ולחזור לקבעה מיד בלא ברכה.

ולכאורה נראה מסברא שאם משתמש שם בסוכות אף באותם שימושים של כל השנה, כגון שמכניס ומוציא בארונות הנמצאים שם – חייבת הגם שאין הגג אטום וקבוע כבית שהרי ממשיך את שימוש הקבוע ולא גרע במה שהיא גם סוכה, וכגון סוכת היוצרים החיצונית, שאין שם 'סוכת עראי' מגרע מקביעותה].

ואילו בערוך השלחן (יו"ד רפ,כו) ובאגרות משה (או"ח ח"ה מ) נקטו כדעת המחייבים שהרי עכ"פ זו דירה קבועה לכל השנה כולה (וכן נטה בשו"ת שבט הלוי ח"ב קנג).

יש לעיין לדעת הפוסקים, בכגון מרפסת סגורה שעושה שם סוכה, לכאורה נראה שבסוכות צריך להעתיק המזווה לצד השני של הפתח, שהרי בחג הסוכה פטורה והחדר שפתוח אליה הוא העיקר. אך אם יש שם שימושים שרגיל בהם כל השנה וכד' נראה שלד"ה חייבת וכנ"ל.

ד. סוכה שנכנסים דרכה לבית; אם היא קבועה כל השנה רק בסוכות מסירים ממנה הגג – חייבת במזווה מדין 'בית שער' לבית (כדלהלן), ואם היא בנויה רק בחג – פטורה שהרי זה כ'בית שער' שאינו קבוע (הליכות שלמה סוכות ז,יב).

ה. י"ל שלרבי יהודה חייבת הסוכה במזווה אפילו אין בה ד"א על ד"א (הערות למסכת סוכה' ג).

ג. בית העשוי לימות החמה או לימות הגשמים ולא למשך השנה כולה – לדברי רבה נחלקו בזה תנאים; רבי יהודה פוטר וחכמים מחייבים. ולמסקנת הגמרא משמע שלדברי הכל חייב.

דף יא

טז. האם המקומות דלהלן חייבים במזוזה?

- א. שערי חצרות, עיירות ומדינות.
- ב. בית התבן, בית הבקר, בית העצים ובית האוצרות.
- ג. בית הכסא, בית הבורסקי, בית המרחץ ובית הטבילה.
- ד. בית שער אכסדרה ומרפסת.
- ה. שער שאינו מקורה.
- ו. שער שאינו גבוה עשרה טפחים; שער העשוי ככיפה.
- ז. בית הכנסת.
- ח. בית האשה; בית השותפים.

א. אחד שערי בתים ואחד שערי חצרות ואחד שערי מדינות ואחד שערי עיירות – יש בהם חובת מצוה למקום, משום שנאמר וכתבתם... ובשעריך.

יש אומרים ששערים הללו אינם חייבים אלא מדרבנן (ריטב"א. וכן צידד הרש"ש. וע' גם בלשון הר"ן סוכה ת. ד"ה ואיכא. ואולם נראה שלדעת רש"י חייבים מדאורייתא – כן כתב הריטב"א).

מבואר בגמרא ששערי העיר מחוזה לא קבעו בהם מזוזה משום סכנה (שלא יאמר המלך כשפים עשיתם בשערי עירי).

מרש"י משמע שיש חילוק אם רוב אנשי העיר מישראל אם לאו (ורעק"א תמה על כך. וע' באור הדבר בספר אור שמח ובחדושי רא"ל יז).

ועוד מבואר ששער העשוי כיפה שנועד לחזק הבנין שמעליו ולא לשם שער [שיש שם כניסות אחרות לעיר שיוצאים ובאים דרך שם. תורי"ד] – פטור ממזוזה אלא אם הוא משמש כניסה לבית שמעליו שחייב במזוזה, אבל לא משום 'שערי עיירות'.

ב. בית התבן, בית הבקר או רפת, בית העצים, בית האוצרות [יין או שמן], ולולי תרנגולים; לדברי רב כהנא נחלקו תנאים האם חייבים במזוזה או פטורים (מפני שאינם מיוחדים לדירה כבית). ואם הנשים מתקשטות בהם – חייבים. ורב יהודה סובר שבסתם – פטורים, ואם נשים מתקשטות בהם – מחלוקת תנאים. והשיבו על דברי רב יהודה מהברייתא.

רבנו חננאל, הרי"ף והרא"ש (סוף הלכות מזוזה) והאשכול (ח"ב עמ' 79) ומהרי"ל (בתשובה צד) פסקו כרב כהנא וכתנא המחייב (וכן סתם השו"ע. וע"ע סמ"ע חו"מ תכו סק"ב).

ואילו הרמב"ם (מזוזה ז,ז) והרי"ד והריטב"א פסקו לפטור (וע' גם בתוס' מנחות מד. ד"ה תלית).

לדברי הכל, אם הנשים רוחצות שם – פטורים ממזוזה, שמקום שעומדים בו ערומים פטור.

ג. בית הכסא, בית הבורסקי, בית המרחץ של רבים או של יחיד (אעפ"י שאין בו זוהמא), בית הטבילה ובית שהנשים רוחצות בו – פטורים ממזוזה, שאינם עשויים לכבוד כבית (ואין כבוד שמים להיות שם מזוזה.

רש"י. וערש"י י סע"א: 'וגבי מזוזה בעינן בית חשוב').